

УДК 347.61/.64-053.5

Л.В. Сіліч, магістрантка

Науковий керівник: Т.І. Коленіченко, канд. пед. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРОФІЛАКТИКА РАННІХ СТАТЕВИХ ВІДНОСИН У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Досліджено теоретичні аспекти поняття «ранні статеві відносини», «підліток», «підліткова вагітність», «статеве виховання». Проаналізовано основні причини ранніх статевих відносин і наслідки, які виникають із-за ранніх статевих відносин. Розглянуто основні технології соціальної роботи та програма щодо профілактики ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі.

Ключові слова: профілактика, підліток, статеве виховання, підліткова вагітність, статеві відносини.

Исследовано теоретические аспекты понятия «ранние половые отношения», «подросток», «подростковая беременность», «половое воспитание». Проанализированы основные причины ранних половых отношений и последствия, которые возникают из-за ранних половых отношений. Рассмотрено основные технологии социальной работы и программа по профилактике ранних половых отношений в молодежной среде.

Ключевые слова: профилактика, подросток, половое воспитание, подростковая беременность, половые отношения.

The investigation interprets theoretical aspects of concepts "early sexual relations", "adolescent", "teen pregnancy", "sexual education". The main reasons and consequences of early sexual relations are analyzed. The article defines main technologies of social work and the prevention program of early sexual relations among young people.

Key words: prevention, adolescent, sexual education, teen pregnancy, sexual relations.

Постановка проблеми. На сьогодні неабиякої актуальності набуває проблема зниження віку початку статевого життя, що тягне за собою багато проблем: зростання кількості захворювань, що передаються статевим шляхом, збільшення кількості штучного переривання вагітності, поява в суспільстві такого соціального феномена як неповнолітня мама.

Соціальна та інформаційна ситуація, що склалася як в Україні, так і у світі загалом, впливає на систему цінностей і моральних норм не лише дорослої частини населення, а і молодого покоління в цілому. Так, деформаційного впливу зазнає така найуразливіша сфера людського життя, як статеві відносини.

Проаналізувавши наукову літературу та результати проведених досліджень щодо з'ясування віку початку статевого життя, ми дійшли висновку, що сучасна молодь досить рано вступає в статеві стосунки. Про це свідчать також результати опитування, проведеного Інститутом соціальної і політичної психології АПН України. За даними цього Інституту, середній вік початку статевого життя (показник, який в усьому світі вважається одним з найважливіших критеріїв ефективності освітніх програм із статевої просвіти молоді) становить 15,6 року. При цьому спостерігається помітна тенденція до його зменшення, в тому числі й серед традиційно менш емансипованої сільської молоді. Лише близько 20 % опитаних представників учнівської молоді говорять про важливість утримання від дошлюбних статевих зв'язків. Переважна ж більшість учнів, навпаки, орієнтовані на отримання сексуального досвіду задовго до одруження.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Теоретичне обґрунтування сучасних підходів до проблеми юного материнства та профілактики небажаної вагітності розкри-

то у дослідженнях А. Андрієвич, І. Братусь, С. Ліс, Л. Понтон, С. Хетчер. Починаючи з кінця ХХ ст., важливу роль у розробленні проблеми юного материнства відіграють російські дослідники, зокрема В. Брутман, Є. Брюхіна, Ю. Гуркіна, І. Каткова, А. Нагорна, Р. Овчарова.

Наявність наукової літератури, яка розглядає проблеми статевого виховання, статевої ідентифікації, стосунків між чоловіком і жінкою, профілактики ранніх статевих відносин, особливості сексуального життя, свідчить про існування основного потоку інформації з цієї проблематики, а також можливі форми боротьби з небажаною підлітковою вагітністю, але існує проблема недостатньої кількості та якості профілактичних заходів і програм, які розраховані на особливу категорію населення – підлітків.

Мета статті. Мета статті – теоретично обґрунтувати наслідки ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі та розглянути профілактичну програму щодо запобігання ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми профілактики ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі варто розпочати, на наше переконання, із розгляду наслідків, які виникають із-за недостатнього володіння підлітками інформації щодо: засобів контрацепції, хвороб, які передаються статевим шляхом, небажаної вагітності, наслідків штучного переривання вагітності та ін.

В усьому світі, незважаючи на вільний доступ до сучасних засобів контрацепції, йде омолодження ранньої вагітності, коли вік породіллі ледве сягає 14-15 років. Сьогодні у світі стають породіллями понад п'ятнадцять мільйонів підлітків, та ще 5 мільйонів вимушені вдаватися до переривання вагітності. Нині підлітки становлять одну з молодіжних груп ризику, і на відміну від минулого, вони більше відчужуються від сім'ї батьків, школи, макро- і мікросередовища загалом. Нагальною проблемою стало те, що неповнолітні матері зіштовхуються з проблемою непорозуміння абсолютно всього суспільства, вони залишаються без підтримки близьких і родичів, але з дитиною на руках.

Наявність у суспільстві категорії клієнтів, як неповнолітні матері, свідчить про низький рівень проведення профілактичних заходів щодо ранніх статевих відносин у підлітковому середовищі, щодо роз'яснення основних засад сексуальної поведінки між чоловіком і жінкою, засобів контрацепції, наслідків раннього статевого життя, ранньої вагітності та величезної шкоди при перериванні вагітності.

Доцільним, на нашу думку, є розгляд деяких ключових категорій і понять, що дасть можливість більш точно зрозуміти важливість і актуальність обраної теми.

Отже, підліток – юнак або дівчина в перехідному від дитинства до юності віці. Сучасна наука визначає підлітковий вік залежно від країни (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі (від 12-14 до 15-17 років). Він є органічним продовженням молодшого шкільного віку і водночас відрізняється від нього. Його називають перехідним, тому що відбувається перехід від дитинства до юності у фізичному, психічному і соціальному аспектах [4].

Підлітковий вік – період складних анатомо-фізіологічних змін в організмі людини. Фізичний розвиток підлітків характеризується великою інтенсивністю, нерівномірністю та ускладненнями, пов'язаними зі статевим дозріванням. У ньому виділяють три стадії: стадію, що передує статевому дозріванню, стадію статевого дозрівання і стадію статевої зрілості [1].

Науковці підлітковий вік називають критичним, це пов'язано із тим, що цей період може стати важким у виховному відношенні, якщо батьки, вчителі не обізнані з особливостями розвитку підлітків, не зважають на них і продовжують діяти, як раніше, або, навпаки, ставлять до них такі вимоги, як до дорослого. Підлітки потребують особливої уваги, любові до себе. Труднощі зникають, якщо вихователі розуміють зміни, які відбуваються в психічному житті дітей, поважають нові його тенденції, сприяють реалізації підлітків, відповідно організовуючи різні види їх діяльності, взаємини в колективі, участь у громадському житті [4].

Отже, підлітковий вік – це період переходу від дитинства до дорослості, інтенсивного становлення почуттів і волі, спрямованості, готовності жити і діяти так, як живуть і діють дорослі. Підліток усвідомлює себе дорослою особою. Зростає його активність, відбувається ціннісна переорієнтація під впливом прагнення бути дорослим. Проте він поводить себе ще як дитина. Психічному його розвитку властиво багато суперечностей. Підліток є ще дитиною, і вже – не дитина, має певні риси дорослого, але ще не дорослий, намагається обмірковувати свої прагнення, дії, як це роблять дорослі, але своєрідно, по-дитячому.

Варто зазначити, що статеве дозрівання – процес досягнення організмом такого анатомічного та фізіологічного розвитку, що робить його здатним до розмноження. Основною біологічною ознакою статевого дозрівання є вироблення дозрілих статевих клітин – яйцеклітин у особин жіночої статі (дівчат) і сперматозоїдів у хлопців [3].

Доречним, на наше переконання, є аналіз поняття «підліткова вагітність». Отже, підліткова вагітність – це стан вагітності у неповнолітньої дівчинки-підлітка (зазвичай, у віці 13-18 років). Проблема підліткової вагітності виникає через невідповідність віку статевої та соціальної зрілості. Вік і критерії соціальної зрілості неоднакові в різних країнах світу і культурах [6]. Виникнення вагітності у дівчинки-підлітка має медичні, соціальні, економічні, психологічні та інші аспекти. Підліткова вагітність у розвинених країнах розглядається як соціальне питання через більш низький рівень освіти і більш високий рівень бідності матерів-підлітків та інших наслідків бідного життя у дітей матерів-підлітків. У розвинених країнах підліткова вагітність зазвичай виникає після заміжжя і в багатьох місцевих громадах і культурах супроводжується соціальним переслідуванням. У країнах Європи за згаданими причинами проведено багато досліджень і кампаній, які намагалися розкрити причини підліткових вагітностей і обмежити їх кількість. В інших же, особливо в країнах, що розвиваються, підліткова вагітність виникає в межах подружжя і не тягне жодних соціальних стиг [7].

Вагітність у дівчаток-підлітків з психологічного погляду деструктивно впливає на розвиток емоційно-вольової сфери, ціннісно-сміслових орієнтацій, формування статевого та материнської поведінки. Це відноситься як до «неблагополучних», так і до «благополучних» (за факторами бажаності і «законності») вагітностей підлітків [8]. Репродуктивна сфера включає два компоненти: поведінка статева і материнське прагнення задовольняти потреби репродуктивної сфери забезпечується потужними мотиваційними механізмами, що мають складний розвиток в онтогенезі. Особливістю «біологічного проекту» репродуктивної сфери є незв'язаність обох її блоків в суб'єктивній представленості. Тому і логіка розвитку цих форм поведінки в онтогенезі самостійна. Опредметнення мотиваційних основ ставлення до дитини забезпечується

реакцією на ключові дитячі ознаки, в результаті чого немовля набуває самостійну цінність. При розділеності в суб'єктивній представленості материнської та статевої сфер ставлення до дитини не піддається впливу з боку статевої поведінки [2, с. 29].

Вагітність у неповнолітніх провокує ускладнення в психологічному стані юної матері і в розвитку емоційного контакту з дитиною. У вагітних 15-16 років, які перебувають у шлюбі, відзначається тривожність, невпевненість в успішності виконання материнської ролі, орієнтація на обов'язкову допомогу старших, причому свої дії розглядаються, скоріше, як допомогу більш досвідченим родичам у догляді за дитиною. На чоловіка покладаються надії щодо забезпечення захисту, підтримки, організації всіх сторін життєдіяльності [6]. Це перешкоджає розвитку материнської інтуїції, впевненості у власній компетентності щодо інтерпретації поведінки дитини, рефлексії своїх почуттів. Останнє є одним з істотних факторів розвитку емоційного компонента материнської поведінки. Крім того, виражений конфлікт між актуальним процесом становлення власних ціннісно-сміслових орієнтацій, характерним для цього віку, і необхідністю усвідомити завершеність минулого життєвого етапу, переходу в нову якість [2, с. 31].

З огляду на складність і важливість цієї проблеми, доречним буде чітко обґрунтувати сутність профілактики ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі.

Так, суть профілактичної роботи, яка повинна проводитися в осередках освітнього середовища (загальноосвітні навчальні заклади, школи-інтернати, вищі навчальні заклади і т. ін.) являє собою цілий комплекс профілактичних заходів, які спрямовані здійснювати вплив на емоційний, психологічний стан підлітка, порушення якого може стати причиною відхилень у поведінці, які пов'язані з сексуальним вихованням і раннім статевим життям.

У роботі з підлітками доречним буде застосувати такі технології соціальної роботи, як:

- профілактика;
- корекція;
- адаптація;
- реабілітація;
- консультування;
- посередництво.

Відповідно до названих технологій соціальної роботи, які застосовує соціальний працівник щодо профілактики ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі, надаються такі соціальні послуги, як:

- консультаційні;
- освітні;
- соціально-педагогічні;
- профілактичні;
- посередницькі.

Перед соціальними працівниками, вихователями ЗОНЗ, кураторами груп у ВНЗ, які проводять профілактичну роботу щодо профілактики ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі, стоять такі основні завдання:

- 1) профілактика небажаної вагітності;

- 2) формування знань стосовно наслідків ранніх статевих стосунків, захворювань, які передаються статевим шляхом і наслідків переривання вагітності штучним шляхом;
- 3) формування відповідального ставлення до ранніх статевих стосунків;
- 4) психологічні підтримка неповнолітньої вагітної особи.

Перш ніж ознайомитися з прикладом профілактичної програми для роботи з підлітками, доречним буде зауважити, що під час вибору форм і методів роботи слід враховувати особливості підліткової сексуальності, а саме:

- 1) інтенсивність статевого потягу;
- 2) сексуальна активність має характер експериментування і відрізняється ігноруванням небезпеки;
- 3) невідповідальність необмеженої еротичної фантазії та обмежених можливостей її реалізації;
- 4) сексуальність відділена від почуття любові.

Організаційними формами профілактичної роботи можуть бути:

1) фрагменти уроків та окремі уроки в межах таких навчальних предметів, як біологія, література, суспільствознавство, історія; із цією метою необхідно вводити відповідні зміни в навчальні програми, підручники та навчальні посібники з названих предметів без порушення загальної логіки, структури та змісту їх як предметів базисного навчального плану;

2) факультативні заняття – необхідні навчально-методичні комплекти, що відповідають вимогам, які пред'являються до такого роду матеріалів. Бажано, щоб на вибір учнів були запропоновані різні варіанти предметів для факультативного вивчення, розроблені різними авторами й авторськими колективами;

3) семінари для батьків – тематика, зміст та організація таких семінарів повинні відповідати їхнім запитам.

Для прикладу, ми пропонуємо програму профілактичних заходів щодо запобігання підлітковій вагітності і сприяння якісного статевого виховання:

Програма включає в себе:

1. Цикл бесід з підлітками на теми:

- Основи сексуального виховання.
- Сексуальне життя: коли слід починати?
- Захворювання, які передаються статевим шляхом. Як від них вберегтися.
- Наслідки раннього статевого життя.
- Засоби контрацепції, як запорука твого здоров'я.
- Аборт і його наслідки в майбутньому.
- Чи готовий ти стати батьком (матір'ю)?
- Моя мама-дитина. Всі складнощі раннього материнства.
- Як попередити небажану вагітність?

2. Тренінги (є одним із способів підвищення компетентності учнів у сфері міжстатевого спілкування. При цьому вони вчаться самостійно аналізувати та усувати причини своїх труднощів, глибше пізнавати себе, однолітків і тим самим набувати певного досвіду спілкування з особами протилежної статі).

Тема тренінгу: «Вибір у твоєму житті».

3. Рольові ігри (та імітаційні ігри, драматизації тощо мають виховний потенціал для формування певних поведінкових правил, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня статевої вихованості).

Тематика ігор:

- Гра в тата і маму.
- Наша сім'я.
- Ми – дорослі.

4. Сюжетно-рольова гра (сутність її полягає в тому, що поставлена проблема вирішується учасниками за допомогою імпровізованого розігрування певної ситуації. Учасники гри мають знайти у діалогічному спілкуванні шляхи вирішення певних життєвих ситуацій).

Тематика ігор:

- Ми відповідальні за свої вчинки.
- Дитина – не іграшка.
- Всьому свій час.

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз ситуації стосовно невинного росту кількості вагітних у підлітковому віці дає нам можливість стверджувати, що проблема профілактика ранніх статевих відносин у молодіжному середовищі досить актуальна і потребує негайного вирішення. Наявність у суспільстві феномена неповнолітньої мами свідчить про неефективну і неякісну систему профілактичних заходів у навчальних закладах. Тому необхідно посилити роботу спеціалістів (педагогів, соціальних педагогів, соціальних працівників) у напрямку профілактики небажаної вагітності, раннього статевого життя, соціального сирітства, збільшити рівень поінформованості підлітків про шляхи запобігання вагітності, особливості використання засобів контрацепції, наслідки раннього статевого життя і переривання вагітності за допомогою введення в програму навчання додаткових занять, позаурочних класних і виховних годин, які будуть проходити в ігровій, тренінговій формі для забезпечення більшої ефективності і зацікавленості в цьому самих підлітків.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / Альфред Адлер. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998.
2. Алешина Ю. Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины / Ю. Е. Алешина, А. С. Волович // Вопросы психологии. – 1991.
3. Арканцева Т. А. Полоролевые представления современных подростков как действенный фактор их самооценки / Т. А. Арканцева, Е. М. Дубовская // Мир психологии. – 1999. – № 3. – С. 147–155.
4. Бех І. Д. Проблеми методів виховання в сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–144.
5. Гаубас С. М. Особливості статевого виховання дітей різного віку в сучасних умовах / С. М. Гаубас // Все для вчителя. – 2006. – № 1. – С. 2–25.
6. Говорун Т. В. Стать та сексуальність / Т. В. Говорун. – Тернопіль : Богдан, 1999.
7. Гребенников И. М. Основы семейной жизни : учебное пособие / И. М. Гребенников. – М. : Просвещение, 1991. – 158 с.
8. Квашенко В. П. Валеологічні основи сімейного життя / В. П. Квашенко. – Донецьк, 2000.